

הרב יהודה קליקשטיין

העברת רבן גמליאל מנשיאותו

מבוא

במאמר זה נעיין באגדה העוסקת במערכת היחסים שבין חברי בית המדרש בתוך כותלי בית המדרש¹. לפנינו קטע אגדתי המשלב בתוכו קטעים תנאיים [משניות וברייתות] וקטעים אמוראיים. במהלך העיון נעשה שימוש בנתון חשוב זה. העיון באגדה יעשה תוך כדי ניתוחה בכלים ספרותיים, כיאה לכל אגדה הנלמדת בעיון.

מבחינה היסטורית ניתן לדלות חומר רב על מבנה ההנהגה הרוחנית - ואולי אף המדינית - בתקופה שלאחר חובן הבית². נוהלי בית המדרש, מערכת היחסים שבין חכמי בית המדרש, ההיררכיה בתוך בית המדרש כל אלו הם רוב בניינו של הסיפור שלפנינו, עובדה שהביאה חוקרים לעיין בסיפורנו. הימצאותו של הסיפור גם בירושלמי, עודדה את החוקרים לעסוק בניסיון להתחקות אחר מנהגי בבל וארץ ישראל בכל הנוגע לסדרי בית המדרש כפי שמשקף מניתוח והשוואה בין הסיפורים.

כאמור, במאמר זה אין אנו עוסקים כלל בהיבטים ההיסטוריים העולים מהאגדה. אנו נעיין באגדה מתוך מגמה ללמוד אלו לקחים ומסרים ביקשה האגדה ללמדנו. לימוד זה יעשה על ידי עיון במבנה האגדה ובעריכתה. ניסיון להבין מדוע נבחרו ביטויים מיוחדים ובהקשרם בתוך סיפור האגדה. פרטים שהיו ידועים - ככל הנראה - לבעל האגדה אך נמנע מלהזכירם.

האכסניה שעבורה נכתב המאמר מיועדת - לפי הבנת הכותב - למורים, לרמיים ולפרחי הוראה המכשירים את עצמם ללימוד תושבי"ע. על כן הצגת הדברים נעשתה במתכוון בניסוחים המאפשרים למעיין לקוראם ברצף. אני תקווה שהצגת הדברים בלשון קלילה ועממית, תביא להרחבת מעגל הלומדים והמעיינים באגדות חז"ל ובכך עיקר שכרנו.

1. תנו רבנן: מעשה בתלמיד אחד שבא לפני רבי יהושע,

1. ראה עוד על כך בספרו של יונה פרנקל עיונים בעולמו הרוחני של סיפור האגדה ספריית הילל בן חיים, הוצאת הקיבוץ המאוחד, הדפסה רביעית 1996. חלק שני, תלמידי חכמים ובית מדרשם עמוד 65 ואילך.

2. ראה מאמרו של חיים שפירא בתוך ציון - רבעון לחקר תולדות ישראל, שנה ס"ד, תשנ"ט, א. "הדחת רבן גמליאל - בין היסטוריה לאגדה".

2. אמר לו: תפלת ערבית רשות או חובה?
 3. אמר ליה: רשות.
 4. בא לפני רבן גמליאל,
 5. אמר לו: תפלת ערבית רשות או חובה?
 6. אמר לו: חובה.
 7. אמר לו: והלא רבי יהושע אמר לי רשות!
 8. אמר לו: המתן עד שיכנסו בעלי תריסין לבית המדרש.
 9. כשכנסו בעלי תריסין, עמד השואל ושאל:
 10. תפלת ערבית רשות או חובה?
 11. אמר לו רבן גמליאל: חובה.
 12. אמר להם רבן גמליאל לחכמים: כלום יש אדם שחולק בדבר זה?
 13. אמר ליה רבי יהושע: לאו.
 14. אמר לו: והלא משמך אמרו לי רשות!
 15. אמר ליה: יהושע, עמוד על רגליך ויעידו בך!
 16. עמד רבי יהושע על רגליו ואמר:
 17. אלמלא אני חי והוא מת - יכול החי להכחיש את המת,
 18. ועכשיו שאני חי והוא חי - היאך יכול החי להכחיש את החי?
 19. היה רבן גמליאל יושב ודורש, ורבי יהושע עומד על רגליו,
 20. עד שרננו כל העם ואמרו לחוצפית התורגמן: עמוד! ועמד.
 21. אמרי: עד כמה נצעריה וניזיל?
 22. בראש השנה אשתקד צעריה,
 23. בבכורות במעשה דרבי צדוק צעריה,
 24. הכא נמי צעריה,
 25. תא ונעבריה!
 26. מאן נוקים ליה?
 27. נוקמיה לרבי יהושע? בעל מעשה הוא;
 28. נוקמיה לרבי עקיבא? דילמא עניש ליה, דלית ליה זכות אבות;
 29. אלא נוקמיה לרבי אלעזר בן עזריה, דהוא חכם והוא עשיר והוא עשירי לעזרא.
 30. הוא חכם - דאי מקשי ליה מפרק ליה,
 31. והוא עשיר - דאי אית ליה לפלוחי לבי קיסר אף הוא אזל ופלת,
 32. והוא עשירי לעזרא - דאית ליה זכות אבות ולא מצי עניש ליה.
- תרגום ובאור: 8. בעלי תריסין, כינוי לתלמידי חכמים. 20. עמוד, הפסק לתרגום.
 21. נצעריה וניזיל, יצערנו וילך. 24. הכא נמי, כאן גם. 25. תא ונעבריה, באו ונעבירוהו [ממשרתו]. 26. מאן נוקים ליה, מי

- נעמיד לו [במקומו]. 28. **דילמא עניש ליה**, שמא יעניש אותו.
דלית ליה, שאין לו. 30. **דאי מקשי ליה מפרק ליה**, שאם יקשה לו יתרץ לו. 31. **דאי אית ליה לפלוחי לבי קיסר**, שאם יש לו לעבוד [להשתדל] בבית הקיסר. **אזל**, ילך. 32. **מצוי**, יוכל.
33. אתו ואמרו ליה: ניחא ליה למר דליהוי ריש מתיבתא?
 34. אמר להו: איזיל ואימליך באינשי ביתי.
 35. אזל ואמליך בדביתהו.
 36. אמרה ליה: דלמא מעברין לך?
 37. אמר לה: [לשתמש אינש] יומא חדא בכסא דמוקרא ולמחר ליתבר.
 38. אמרה ליה: לית לך חיורתא.
 39. ההוא יומא בר תמני סרי שני הוה, אתרחיש ליה ניסא ואהדרו ליה תמני סרי דרי חיורתא.
 40. היינו דקאמר רבי אלעזר בן עזריה: הרי אני כבן שבעים שנה, ולא בן שבעים שנה.
 41. תנא; אותו היום סלקוהו לשומר הפתח ונתנה להם רשות לתלמידים ליכנס.
 42. שהיה רבן גמליאל מכריז ואומר: כל תלמיד שאין תוכו כברו - לא יכנס לבית המדרש.
 43. ההוא יומא אתוספו כמה ספסלי.
 44. אמר רבי יוחנן: פליגי בה אבא יוסף בן דוסתאי ורבנן,
 45. חד אמר: אתוספו ארבע מאה ספסלי;
 46. וחד אמר: שבע מאה ספסלי.
 47. הוה קא חלשא דעתיה דרבן גמליאל, אמר: דלמא חס ושלום מנעתי תורה מישראל.
 48. אחזו ליה בחלמיה חצבי חיורי דמליין קטמא.
 49. ולא היא, ההיא ליתובי דעתיה הוא דאחזו ליה.
 50. תנא: עדיות בו ביום נשנית,
 51. וכל היכא דאמרינן בו ביום - ההוא יומא הוה.
 52. ולא הייתה הלכה שהייתה תלויה בבית המדרש שלא פירשוה.
 53. ואף רבן גמליאל לא מנע עצמו מבית המדרש אפילו שעה אחת,
 54. דתנן: בו ביום בא יהודה גר עמוני לפניהם בבית המדרש,
 55. אמר להם: מה אני לבא בקהל?
 56. אמר לו רבן גמליאל: אסור אתה לבא בקהל;
 57. אמר לו רבי יהושע: מותר אתה לבא בקהל.
 58. אמר לו רבן גמליאל: והלא כבר נאמר: (דברים כ"ג) לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה'!

59. אמר לו רבי יהושע: וכי עמוך ומואב במקומן הן יושבין?
 60. כבר עלה סנחריב מלך אשור ובלבל את כל האומות.
 61. שנאמר: (ישעיהו י') ואסיר גבלות עמים ועתודותיהם שושתי ואוריד כאביר יושבים.
 62. וכל דפריש - מרובא פריש.
 63. אמר לו רבן גמליאל: והלא כבר נאמר: (ירמיי מ"ט) ואחרי כן אשיב את שבות בני עמון נאם ה' - וכבר שבו.
תרגום ובאור: 33. אתו, באו. ניחא ליה למר ... מתיבתא, נוח לו לכבודו שיהא ראש ישיבה. 34. איזיל ואימליך, אלך ואתייעץ. 35. בדביתהו, באשתו. 36. זילמא מעברין לך, שמא יעבירו אותך. 37. לשתמש ... ליתבר, ישתמש אדם יום אחד בכוס יקרה ולמחרת תשבר. 38. לית לך חירותא, אין לך לובן [שערות לבנות]. 39. ההוא יומא ... דרי חירותא, באותו היום היה בן שמונה עשרה שנה, נעשה לו נס והפכו לו שמונה עשרה שורות [מהשער] ללבנות. 43. אתוספו, נוספו. 47. הוה קא חלשה דעתיה, חלשה דעתו [של ר"ג]. זילמא, שמא. 48. אחזו ליה ... קטמא, הראוהו בחלום כדים לבנים מלאים באפר. 49. ולא היא ... דאחזו ליה, ולא כך, אלא ליישב את דעתו הראוהו [חלום זה]. 51. וכל היכא, וכל מקום. 52. תלויה, מוטלת בספק.
 64. אמר לו רבי יהושע: והלא כבר נאמר: (עמוס ט"ו) ושבתי את שבות עמי ישראל ועדיין לא שבו.
 65. מיד התירוהו לבא בקהל.
 66. אמר רבן גמליאל: הואיל והכי הוה, איזיל ואפייסיה לרבי יהושע.
 67. כי מטא לביתיה, חזינהו לאשיתא דביתיה דמשחרן.
 68. אמר לו: מכותלי ביתך אתה ניכר שפחמי אתה.
 69. אמר לו: אוי לו לדור שאתה פרנסו, שאי אתה יודע בצערן של תלמידי חכמים במה הם מתפרנסים ובמה הם ניזונים.
 70. אמר לו: נענית לך, מחול לי!
 71. לא אשגח ביה.
 72. עשה בשביל כבוד אבא!
 73. פייס.
 74. אמרו: מאן ניזיל ולימא להו לרבנן?
 75. אמר להו ההוא כובס: אנא אזילנא.
 76. שלח להו רבי יהושע לבי מדרשא: מאן דלביש מדא ילבש מדא, ומאן דלא לביש מדא יימר ליה למאן דלביש מדא שלח מדך ואנא אלבשיה?

77. אמר להו רבי עקיבא לרבנן: טרוקו גלי, דלא ליתו עבדי דרבן גמליאל ולצערו לרבנן.
78. אמר רבי יהושע: מוטב דאיקום ואיזיל אנא לגבייהו.
79. אתא, טרף אבבא.
80. אמר להו: מזה בן מזה זיה, ושאינו לא מזה ולא בן מזה יאמר למזה בן מזה מימך מי מערה ואפרך אפר מקלה?
81. אמר לו רבי עקיבא: רבי יהושע, נתפייסת? כלום עשינו אלא בשביל כבודך! למחר אני ואתה נשכים לפתחו.
82. אמרי: היכי נעביד?
83. נעבריה - גמירי: מעלין בקדש ואין מורדין!
84. נדרוש מר חדא שבתא ומר חדא שבתא - אתי לקנאווי!
85. אלא: לדרוש רבן גמליאל תלתא שבת, ורבי אלעזר בן עזריה חדא שבתא.
86. והיינו דאמר מר: שבת של מי הייתה - של רבי אלעזר בן עזריה הייתה.
87. ואותו תלמיד - רבי שמעון בן יוחאי הוה.

תרגום ובאור: 66. הואיל ... לרבי יהושע, הואיל וכך היה אלך ואפייסהו [את ר' יהושע] 67. כי מתא ... ומשחרן, כשבא לביתו ראה שכותלי ביתו מפוייחים. 70. נענית לך, פגעת בך. 71. אשגח ביה, השגיח בו. 73. פייס, התפייס. 74. מאן ... לרבנן, מי ילך ויאמר להם לחכמים [על ההתפייסות] 75. אנא אזילנא, אני אלך. 76. שלח להו... ואנא אלבישיה, הרגיל ללבוש את המדים ימשיך ללבוש מדים, ומי שאינו רגיל ללבוש מדים יאמר למי שלובש מדים הורד את מדיך ואני אלבשם? 77. טרוקו גלי, נעלו את השער. דלא ליתו, שלא יבואו. 78. מוטב ... לגביהו, עדיף שאני אקום ואלך אליהם [לחכמי בית המדרש] 79. אתא טרף אבבא, בא ודפק על הדלת. 80. מזה בן ... מקלה, כהן הרגיל להזות ימשיך ויזה, ומי שאינו... יאמר למזה המים שאתה מזה מי מערה [שאינם כשרים להזות] ואפרך אפר כירה [שאינה כשרה להזות]! 82. היכי נעביד, כיצד נעשה. 83. נעבריה, נעביר אותו [את ר' אלעזר בן עזריה ממשרתו]. גמירי, הלכה ידועה. [פתיחה להבאת דבר שנלמד במסורת שנמסרה בעי"פ לרוב ממשה בסיני. רש"י יומא ל"ב עמ' א']. 84. אתי לקנואי, יבואו לידי קינאה. 85. תלתא, שלש. חדא, אחת. 86. והיינו דאמר מר, וזהו שאומרים [מדי פעם]. 87. הוה, היה.

הברייתא

האגדה פותחת בימעשה בתלמיד אחד לתלמיד זה היה תפקיד מרכזי בכל אשר התרחש בבית המדרש. אלמלא דבריו [שורה 7] 'אמר לו: והלא רבי יהושע אמר לי רשות! בית המדרש היה ממשיך - ככל הנראה - להתנהל בראשותו והנהגתו של רבן גמליאל על מי מנוחות. רק דברי התלמיד יהלא רבי יהושע אמר לי רשות! הם שהביאו את רבן גמליאל לתגובתו החריפה ובעקבות זאת להשתלשלות שאר העניינים. אם כן כיצד זה שעורך האגדה מסתיר ומעלים את זהותו של התלמיד בתחילה?

יתרה מכך, אם מסיבה כל שהיא מבקש בעל האגדה להסתיר את זהותו של התלמיד, מדוע בסופה של האגדה מגלים לנו מיהו אותו התלמיד [שורה 87] 'ואותו תלמיד - רבי שמעון בן יוחאי הוה? בשורה 9 'כשנכנסו בעלי תריסין, עמד השואל ושאל' מיהו אותו שואל אלמוני שעמד ושאל? ומדוע לא שאל 'אותו תלמיד' בעצמו?

כשמתבוננים באגדה ארוכה זו, אנו מבחינים בתופעה מיוחדת [אך לא יחידה היא בש"ס], בה עורך האגדה שילב יחד דברי תנאים ואמוראים. האגדה מתחילה בברייתא שורה 1-20 לאחר מכן דברי אמוראים משורה 21-40. שורות 41, 42, 50, 54-65 גם הם דברי תנאים.³ בעל האגדה כרך ושזר מעשה ידי אמן - את דברי התנאים יחד עם דברי האמוראים והגיש לנו אגדה ערוכה לתלפיות דבר דבור על אופניו.

בראשית עיוננו נתבונן בברייתא המופיעה בשורות 1-20. נעיין בברייתא זו כיחידה העומדת בפני עצמה. שמות שני תנאים מופיעים בברייתא, רבי יהושע ורבן גמליאל [מלבד בשורה האחרונה שהוזכר רבי חוצפית אך ללא התואר "רבי"⁴ ולא כאחד שנטל חלק בכל הויכוח שהתנהל בבית המדרש]. בעל הברייתא בעריכתו המדויקת והמדודה, העביר לנו את שהתרחש בבית המדרש, כפי שנראה להלן.⁵

בשורות 1-6 מופיעים רבן גמליאל ורבי יהושע בצורה שווה.

3. ראה על כך בהמשך.

4. ראה תוספות בכורות דף ל"ו עמוד א' ד"ה רבי חוצפית שהיה מעשרה הרוגי מלכות.

5. 'מהותה של היצירה האומנותית, ובתוכה גם היצירה הספרותית, שהיא מעוצבת, כלומר שהיא בעלת צורה ושצורה זו מתאימה לתוכן היצירה. י. פרנקל. דרכי האגדה והמדרש. יד לתלמוד. 'מסדה'. על העיצוב הספרותי של סיפור האגדה, ראה שם מעמוד 260 ואילך.

מעשה בתלמיד אחד

<p>בא לפני רבן גמליאל, אמר לו: תפלת ערבית רשות או חובה? אמר לו: חובה.</p>	<p>שבא לפני רבי יהושע, אמר לו: תפלת ערבית רשות או חובה? אמר ליה: רשות.</p>
--	---

אותו משקל ניתן לרבן גמליאל ולרבי יהושע. בתחילה יש לנו מחלוקת של שני תנאים, שווה בין שוויים. אכן, עד לשלב זה לא התרחש כל דבר חריג. אנו עדים למחלוקת בין חכמים⁶ דבר שגרתו המתרחש יום יום בין כותלי בית המדרש.

כאן באה אמירתו של אותו תלמיד.

שורה 7 אמר לו: והלא רבי יהושע אמר לי רשות!

רבן גמליאל יכל להשיב לתלמיד ואני חולק וסובר שתפילת ערבית חובה, ובכך לסיים את העניין.

במקום זאת מחליט רבן גמליאל להגיב בצורה קשה ביותר על התנהגותו של רבי יהושע. למרות, שלנו הצופים מן הצד, לא ברור על מה ולמה יצא כל הקצף הזה.

האם יש פסול כל שהוא בהבעת דעתו של רבי יהושע שתפילת ערבית רשות? האם תנא חשוב כרבי יהושע בן חנניה⁷ אינו רשאי לומר את דעתו בנושא הלכתי מובהק?

במקום לסיים את הויכוח כשאר מחלוקות שצצות דבר יום ביומו בין כותלי בית המדרש, מחליט רבן גמליאל לענות את התשובה הבאה:

בשורה 8 אמר לו: המתן עד שיכנסו בעלי תריסין לבית המדרש.

רבן גמליאל מכנה את חכמי בית המדרש בכינוי 'בעלי תריסין'⁸ התריס הוא כלי מלחמה שמשתמשים בו בשדה הקרב⁹. לא בכדי בחר רבן גמליאל לכנות את

6. לא ברור מתוך המוזכר באגדה האם רבי יהושע ישב בבית המדרש כשנשאל על ידי התלמיד תפילת ערבית רשות או חובה. כמו כן הדבר לא ברור היכן ישב רבן גמליאל כשנשאל, למרות שמשורה 8 "המתן עד שיכנסו..." משמע שרבן גמליאל היה יושב בבית המדרש.

7. ראה משנה מסכת ראש השנה פרק ב משנה ט יעמד רבן גמליאל ונשקו על ראשו אמר לו בוא בשלום רבי ותלמידי רבי בחכמה ותלמידי שקבלת דברי:

8. בשני מקומות בלבד אנו מוצאים כינוי זה, בסוגייתנו ובסוגייה המקבילה במסכת בכורות דף ל"ו עמוד א' ראה להלן הערה 18.

9. רש"י על אתר כותב בד"ה 'בעלי תריסין': חכמים המנצחים זה את זה בהלכה. ב'ערוך' הביא שני פרושים א. מחזיקי מגנים, ב. תלמידי חכמים שנושאים ונותנים במלחמה של תורה כבעל התריס הזה. הרב ראובן מרגליות בספרו 'יסוד המשנה ועריכתה' במאמר 'בו ביום' הסביר שהכוונה לבעלי חנויות שבאו לשמוע הדרשה בתודשי כלה.

החכמים בשם זה, בכך מגלה לנו רבן גמליאל טפח מתוכניותיו. הוא מכין את אותו תלמיד - ואותנו - למאבק שהוא מתכנן לקיים בבית המדרש. אכן, כשמתבוננים בברייתא משורה 8 עד 18 אנו רואים בצורה מובהקת שרבן גמליאל הוא זה שיוזם ודוחף את המהלכים.

נתבונן בקטע שבין שורות 8-18.

דברי רבי יהושע

דברי רבן גמליאל

אמר לו: המתן עד

שיכנסו בעלי תריסין

לבית המדרש.

כשנכנסו בעלי תריסין,

עמד השואל ושאל:

תפלת ערבית

רשות או חובה?

אמר לו רבן גמליאל: חובה.

אמר להם רבן גמליאל

לחכמים:

כלום יש אדם שחולק בדבר

זה?

אמר לו: והלא משמך אמרו

לי רשות!

אמר ליה: יהושע, עמוד על

רגלך ויעידו בך!

אמר ליה רבי יהושע: לאו.

עמד רבי יהושע על רגליו **ואמר:**

אלמלא אני חי והוא מת - יכול החי

להכחיש את המת, ועכשיו שאני חי

והוא חי - היאך יכול החי להכחיש את החי?

חמש פעמים רבן גמליאל מוזכר בקטע **כאומר** וכולם ביוזמתו. רבי יהושע מוזכר רק פעמיים.

גם אותם שתי פעמים שרבי יהושע **אומר** הם לא ביוזמתו של רבי יהושע. אלא - בשורה 13 - רבי יהושע רק משיב על שאלת רבן גמליאל 'כלום יש אדם

שחולק בדבר זה? ועל כך משיב רבי יהושע במילה אחת **לאו**.

מן הראוי לציין שאמירה זו של רבי יהושע היא אמירה בעייתית [שקרית לכאורה], שהרי אנו יודעים שדעת רבי יהושע חלוקה על רבן גמליאל והיא שתפילת ערבית רשות [על קושי זה נעמוד בפרק הבא]. רבי יהושע אינו מגלה את דעתו ככל הנראה, כדי שלא להיכנס לעימות וויכוח עם רבן גמליאל. אך רבן

גמליאל ממשיך ואומר בשורה 14 - 'אמר לו: והלא משמך אמרו לי רשות!' גם בשורה 16 - 'כשעמד רבי יהושע על רגליו ואמר' אין אמירה זו ביוזמת רבי יהושע, אלא - לאחר שרבן גמליאל ציווה עליו בשורה 15 - 'אמר ליה: יהושע, עמוד על רגליך ויעידו בך! נעמד רבי יהושע על כורחו ואמר את אמירתו 'אילמלא אני חי ...'.

בתחילת פרק זה (בשורה 9) - שאלנו מיהו אותו שואל 'שעמד ושאל?' בין אם אותו שואל היה רבי שמעון בר יוחאי עצמו, בין אם היה זה תלמיד אחר שתפקידו היה להציג את הנושא שיעסקו בו היום בבית המדרש, מכל מקום, הדבר נעשה בתאום וביוזמת ראש הישיבה¹⁰ רבן גמליאל.

כאן מגיעים אנו לשורה 19
היה רבן גמליאל יושב ודורש
ורבי יהושע עומד על רגליו

הנה, חוזרים המאזניים להיות שקולים רבן גמליאל מצד אחד ורבי יהושע מהצד השני שווה בין שווים כבתחילה. אומנם שניהם מוזכרים כאן במשקל זהה, אך בניגודיים קוטביים.

רבן גמליאל מוזכר כאן **כיושב ודורש** כיאה לתמיד חכם, ראש ישיבה ונשיא. רבי יהושע **עומד על רגליו**.

יושב כנגד עומד

דורש כנגד עומד

כאן בשורה האחרונה של הברייתא מתרחשת הדרמה האמיתית. **שורה 20: עד שרננו כל העם ואמרו לחוצפית המתורגמן: עמוד! ועמד.** ירננו כל העם הכוונה לכל חכמי בית המדרש שהיו נוכחים באותו מעמד שעבר רבי יהושע.

כל העם לא מוכנים לקבל את מעשיו של רבן גמליאל הנשיא וראש הישיבה. חכמי בית המדרש פונים למתורגמן של רבן גמליאל ואומרים לו **עמוד!**

רבי חוצפית המתורגמן אינו מוזכר כאן כחכם שלקח חלק בכל העימות שהתרחש בבית המדרש, אלא כמתורגמן של רבן גמליאל.

למעשה השתקת רבי חוצפית היא השתקת רבן גמליאל עצמו - אומנם בצורה עדינה - אך מאוד ברורה.

10. בחרתי לכנות את רבן גמליאל כ'ראש ישיבה' שכן במקבילה בירושלמי ברכות ד' א' לאחר הדחת רבן גמליאל מתואר מינוי רבי אלעזר בן עזריה בצורה הבאה "הלכו ומינו את רבי אלעזר בן עזריה בישיבה" ובהמשך שם בירושלמי "ביום שהושיבו את רבי אלעזר בן עזריה בישיבה" וכן אנו מוצאים במשנה זבחים א' ג' ובמסכת ידים ג' ה' וכן שם ד' ב'. חיים שפירא [ראה הערה 2] בבואו לסכם את התפתחות הסיפור כפי שמופיע בבלי כותב 'הבבלי מתנתק מן ההקשר החברתי והפוליטי, ומרכז הכובד עובר לבית המדרש. רבן גמליאל מתואר כראש ישיבה והסיפור משקף את ההווי ואת המחלוקת האופייניים לעולמה של הישיבה הבבלית' [עמוד 38]. בעניין תוארו של רבן גמליאל כנשיא חלוקות הדעות בין החוקרים ראה במאמרו של חיים שפירא הנ"ל, הערה 1.

בולט מאד **העמדות** כלומר השתקת חוצפית המתורגמן - שהיא למעשה העמדת/השתקת רבן גמליאל - בשורה 20.
כנגד -

העמדות רבי יהושע על ידי רבן גמליאל בשורה 15 ובשורה 19.
עורך האגדה בחר, ולא בכדי, להשתמש באותם פעלים בשורה 15, 19 ובשורה 20. בכך מבליט לנו את המידה כנגד מידה שיש כאן. **העמדות** חוצפית במקום **העמדות** רבי יהושע.

בראשית דברנו שאלנו מדוע לא הזכיר עורך הברייתא את שמו של אותו תלמיד [רבי שמעון בר יוחאי]. לאור ניתוח הברייתא הדבר ברור, שכן הזכרת שמו של חכם כרבי שמעון בר יוחאי תוך כדי הויכוח שהתנהל בבית המדרש, הייתה מטשטשת ומקהה את הויכוח בבית המדרש שהיה נראה כדיון הלכתי שמעורבים בו חכמי בית המדרש ובתוכם גם רבן גמליאל. על כן עורך האגדה מסתיר מעינינו את זהותו האמיתית של השואל, בכך, הבמה כולה פונתה לרבן גמליאל ורבי יהושע.

נשארנו מחויבים להשיב מדוע אם כן עורך האגדה בגמרא, מצא לנכון לגלות לנו את זהותו של התלמיד בסוף האגדה.

ואותו תלמיד - רבי שמעון בן יוחאי הוה.

תשובה על כך נמצא בפרק העוסק ברבי יהושע.
למעשה הברייתא מסיימת את הסיפור על רבן גמליאל ורבי יהושע, בהדחת רבן גמליאל מתפקידו כראש הישיבה¹¹.

אומנם, הדבר לא הוזכר מפורש, אך כפי שראינו העמדת חוצפית מתורגמנו של רבן גמליאל, היא - בצורה עדינה - העברת רבן גמליאל מתפקידו¹².
הדחה זו המצטיירת כשקטה ועדינה מעבירה אותנו לעיונונו בפרק הבא.

דמותו של רבן גמליאל

כפי שראינו בברייתא, הדחת רבן גמליאל נעשתה בצורה עדינה ולא ישירה. למרות התרעומת הרבה שהייתה - מן הסתם - לחכמי בית המדרש, השתדלו 'העם' להתחשב במעמדו ותפקידו של רבן גמליאל ונזהרו שלא לפגוע בכבודו. ההדחה נעשתה בדרך עקיפה ועדינה על ידי "העמדת" חוצפית המתורגמן.

כשאנו ממשיכים לעיין באגדה אנו מוצאים בעוד מספר מקומות את

11. חיים שפירא, [ראה לעיל הערה 3] טוען, שהדחת רבן גמליאל, לא מוזכרת בברייתא, לא בירושלמי ואף לא בבבלי.

12. לפנינו קטע סיפורי, המתחיל בברייתא המביאה בקצרה ובתמצות את שהתרחש בבית המדרש. לאחר מכן האמוראים בגמרא מרחיבים, מבארים ומפתחים את הסיפור שהוזכר בברייתא בקצרה. עדים אנו למבנה קלאסי של סוגיה בגמרא. מקור תנאי בתחילה ולאחריו ביאור והרחבה של חכמי הגמרא.

הרגישות המיוחדת שגילו חכמי בית המדרש כלפי רבן גמליאל, גם לאחר שהחליטו להעבירו מתפקידו.

בשורה 27. **נוקמיה לרבי יהושע? בעל מעשה הוא;**

למרות שרבי יהושע היה מתאים וראוי להחליף את רבן גמליאל, נמנעים החכמים מלמנותו, כיון שהוא היה הבר פלוגתא של רבן גמליאל מינויו עשוי לפגוע יתר על המידה ברבן גמליאל¹³.

לאחר שדלתות בית המדרש נפתחו לקהל הרחב, נתמלא בית המדרש בתלמידי חכמים.

תלמידים אלו לא זכו עד היום להיכנס בשל הוראתו של רבן גמליאל.

כשרבן גמליאל רואה את ריבוי קול התורה בבית המדרש, הדבר גורם לו לחלישות הדעת.

הוה קא חלשא דעתיה דרבן גמליאל, אמר: דלמא חס ושלום מנעתי

תורה מישראל. שורה 47.

רבן גמליאל ודאי נצטער צער רב על מה שרואות עיניו, בית מדרש הומה מפה לפה, מוסיפים עוד ספסל ועוד ספסל והמקום צר מלהכיל את הלומדים.

משמים מבקשים להקל קצת מצערן של רבן גמליאל ומראים לו חלום.

אחזו ליה בחלמיה חצבי חיורי דמליין קטמא. שורה 48.

כדי חרס גדולים מלאים באפר. כלומר, אל לך רבן גמליאל להצטער ממראה בית המדרש המלא לומדי תורה, זה אומנם נראה מרשים, אך זה רק מראה חיצוני. באמת אין כל תוספת אמיתית לבית המדרש החדש המונהג על ידי רבי אלעזר בן עזריה. **הכלי חרס** = בית המדרש מלא **בקטמא** = באנשים ריקים שמקומם האמיתי הוא לא בבית המדרש.

אם כן, אנו רואים שגם משמים דואגים שרבן גמליאל לא יצטער יותר מדי.

אם ישאל השואל, אולי חלום זה לא בא להקל מצערן של רבן גמליאל, אלא לתאר לו את המצב האמיתי של בית המדרש החדש.

על כן באה מיד שורה 49 - **ולא היא, ההיא ליתובי דעתיה הוא דאחזו**

ליה.

עורך האגדה נותן את הפרוש האמיתי לחלום¹⁴ שחלם רבן גמליאל. מטרת

החלום היה להפיס את דעתו של רבן גמליאל.

אנו עדים לתופעה מעניינת, חכמי בית המדרש דואגים ונוהרים שלא לפגוע

בכבודו של רבן גמליאל. מגמה זו מקבלת חיזוק משמים **אחזו ליה בחלמא** והכל

כדי שלא יצטער רבן גמליאל.

13. רשיי על אתר עתה ליה לרבן גמליאל צערא טפיי.

14. ברור שכל סיפור החלום, הוכנס על ידי עורך האגדה במטרה ברורה להראות לנו שגם

משמים מבקשים להקל מצערן של רבן גמליאל. שהרי מנין לנו מה חלם רבן גמליאל? ומי

שמנו לפרש ולהסביר את פשר החלום, הלא ילאוקים פתרוניס! אלא ודאי, שיבוץ סיפור

החלום ופרשנותו על ידי עורך האגדה, נכתבו כדי ללמדנו עד כמה נוהרו שלא לפגוע ברבן

גמליאל. עוד על כך ראה בסוף המאמר.

מגמה זו מובילה אותנו לעיין בדמותו של רבן גמליאל, כפי שמצטיירת באגדה שלפנינו.

מחד, אנו פוגשים את רבן גמליאל כנשיא וראש ישיבה תקיף, קפדן. אדם שלא מוכן לשמוע דעה המנוגדת לדעתו. גם אם החולקים עליו ידועים כחכמים וגדולי הדור¹⁵.

מאידך, אנו רואים את רבן גמליאל כתלמיד ישיבה בשורה 53 **שלא מונע עצמו מבית המדרש אפילו שעה אחת**. למרות שמבחינה נפשית - ככל הנראה - קשה לו לשבת כתלמיד רגיל.

למרות שאופיו של בית המדרש השתנה לבלי הכר. מבחינת 'איכות' הרכב התלמידים, נכנסו תלמידים שעד אותו יום לא הורשו להיכנס.

מבחינת 'הכמות' - היקפו וגודלו של בית המדרש, הוכנסו 700 או 400 ספסלים חדשים.

בית המדרש הפך להיות יותר עממי ופחות סלקטיבי. לבית מדרש חדש ולא מוכר זה, לסביבת לומדים חדשה [ולא ראוייה לפחות לפי הבנתו של רבן גמליאל] נכנס רבן גמליאל הנשיא וראש הישיבה המודח ללמוד. רבן גמליאל יושב כשווה בין שווים, לצידם של אלו שלפי הבנתו אין תוכם כבדים.

בנוסף, רבן גמליאל הנחרץ, התקיף והקפדן שלא מוכן לוותר - מתגלה לנו כספקן, כתוהה על מעשיו בשורה 47.

הוה קא חלשא דעתיה דרבן גמליאל, אמר: זלמא חס ושלום מנעתי תורה מישראל.

רבן גמליאל מהרהר, אולי טעיתי בדרך בה הנהגתי את בית המדרש. אנו פוגשים את רבן גמליאל, בשורה 66, כאדם המוכן להודות שטעה - **אמר רבן גמליאל: הואיל והכי הוה, איזיל ואפייסיה לרבי יהושע**. הוא מוכן לגשת ולבקש סליחה מתלמידו בר הפלוגתא שלו. שורות 70, 72, **אמר לו: נעניתי לך, מחול לי! עשה בשביל כבוד אבא!**

רבי יהושע בשורה 71 לא מוכן להיענות לבקשת הסליחה של רבן גמליאל ואף עושה זאת בזלזול מופגן **לא אשגח ביה**. למרות הסירוב והזלזול, רבן גמליאל לא מרפה וממשיך לבקש:

עשה בשביל כבוד אבא.

כאן באה התפנית ורבי יהושע מוכן להתפייס.

השאלה שאנו מצויים לשאול מה השתנה? מה קרה, מה התרחש במערכת היחסים שבין רבן גמליאל ובין רבי יהושע, שהוביל להסכמתו של רבי יהושע להתפייס?

15. ראה הערה 7.

שאלה זו מקבלת משנה תוקף כשאנו מתבוננים בהמשך הסיפור בשורה 77-
אמר להו רבי עקיבא לרבנן: טרוקו גלי, דלא ליתו עבדי דרבן גמליאל
ולצערו לרבנן.

כלומר רבי עקיבא חושש ופוחד מההתפייסות והחזרת רבן גמליאל למשרתו
 כראש הישיבה.

חכמי בית המדרש לא שכחו את התנהגותו הקשה של רבן גמליאל. אם כן
 כיצד זה רבי יהושע שהיה הנפגע המרכזי, מוכן לסלוח לרבן גמליאל ולהתפייס
 עמו?

אין לנו אלא לחזור ולהתבונן באגדה.

בעיון נוסף זה, אנו מבחינים שהסכמת רבי יהושע להתפייס הייתה אחרי
 שרבן גמליאל אומר לרבי יהושע **"עשה בשביל כבוד אבא"**.

אמירה זו מובילה את רבי יהושע - ככל הנראה - לראות באור אחר את
 התנהגותו של רבן גמליאל.

כבוד אבא עומד על הפרק, כבוד אבא, כלומר משפחת הנשיאות ומעמדה
 הייתה אולי המניע להתנהגותו הבוטה של רבן גמליאל. [בפרט על פי גרסת
 הדיקדוקי סופרים **כבוד בית אבא**].

רבי יהושע עכשיו מבין שהקפדתו היתרה של רבן גמליאל הייתה מתוך דאגה
 למעמדו ומקומו של הנשיא בעם ישראל. רבן גמליאל חשש מפגיעה בקרנם
 ובסמכותם של הנשיאים בעם ישראל בכלל, ולא רק בסמכותו הפרטית.

דאגה זו מובנת על רקע המציאות המדינית והדתית של דורו.

אנו עוסקים ברבן גמליאל השני הוא רבן גמליאל דיבנה. עם ישראל עבר
 משבר קשה וטראומטי חורבן בית המקדש. אותו מרכז רוחני דתי שהכל היו
 פונים אליו. כל ההוויה היהודית נסבה סביב בית המקדש. הסנהדרין שממש
 יצאה הוראה לכל עם ישראל, גולה עשר גלויות ותוך כדי כך מעמדה וסמכותה
 הולך ונחלש. המאבקים שהיו בין קבוצות שונות בתוך עם ישראל חריפים
 וקשים¹⁶. השלטון הרומי מחריף את גזרותיו, החשש שעם ישראל יעשה חבורות
 חבורות הוא יותר ממוחשי. רבן גמליאל כנושא כתר ראש הישיבה וכממשיך
 שושלת הנשיאות העומד בראש ההנהגה הרוחנית של עם ישראל, מבין שעליו
 לעשות הכל כדי לאחד וללכד את עם ישראל סביב בית מדרש אחד סביב הנהגה
 רוחנית אחת. על כן רבן גמליאל יוצא בתקיפות נגד כל סממן העלול להביא
 לפרוד ולמחלוקת בעם¹⁷. רבן גמליאל לא מוכן להשלים עם התופעה שיש חכמים
 המשמיעים את דברם - דבר ה' מחוץ לכותלי בית המדרש בצורה עצמאית, ולא
 דרך בית המדרש המרכזי והרשמי בראשות ובהנהגת רבן גמליאל.

16. ראה בגמרא גיטין נ"ו עמוד א' וב'.

17. השווה לדברי רבן גמליאל בבי"מ נ"ט: 'בתנורו של עכנאי עמד [רבן גמליאל] על רגליו
 ואמר רבונו של עולם גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי עשיתי ולא לכבוד בית אבא
 עשיתי אלא לכבודך שלא ירבו מחלוקות בישראל.'

זהו המניע לתגובה החריפה והקשה של רבן גמליאל. את זה מבין רבי יהושע לאחר בקשתו של רבן גמליאל **עשה בשביל בית אבא** לא כבודי האישי הוא שעמד לנגד עיני אלא כבוד בית אבא. אכן, כשהבין זאת רבי יהושע מיד הסכים להתפייס.

לאחר שעיינו באישיותו ובהתנהגותו של רבן גמליאל כפי שבאה לידי ביטוי לאורך האגדה כולה, מצוים אנו ליחד מחשבה להתבונן ולהבין את רבי יהושע. זה מובילנו לפרק הבא.

רבי יהושע

כשאנו מתבוננים במעשיו של רבי יהושע עולה תמיהה גדולה. כיצד זה רבי יהושע מתיר לעצמו להכחיש, לכאורה, בשורה 13 - **אמר ליה רבי יהושע: לאו.** רבן גמליאל שאל, האם יש חכם שחולק על דעתי, וסובר שתפילת ערבית היא רשות.

מדוע מפחד רבי יהושע לומר את דעתו בקול רם, שאכן הוא סובר שתפילת ערבית היא רשות, כפי שהשיב לאותו תלמיד שבא לשאול אותו בתחילת הסיפור בשורה 3. מדוע רבי יהושע מעדיף לחמוק מדיון וויכוח הלכתי גם בשלב זה כשדעתו בעניין תפילת ערבית ידועה לכלל חובשי בית המדרש?

גם בהמשך הסיפור אנו רואים מגמה דומה, בשורות 17, 18:

אלמלא אני חי והוא מת - יכול החי להכחיש את המת,

ועכשיו שאני חי והוא חי - היאך יכול החי להכחיש את החי?

משמע, שאם אותו תלמיד לא היה חי ונוכח בבית המדרש, היה רבי יהושע מכחיש וטוען שהוא מעולם לא אמר שתפילת ערבית היא רשות. כיצד אם כן אפשר להבין את התנהגותו המוזרה של רבי יהושע¹⁸?

18. שאלה זו יש לשאול, גם על התנהגותו של רבי יהושע במעשה דרבי צדוק בבכורות דף ל"ו עמוד א'.

1 רבי צדוק הוה ליה בוכרא,

2 רמא ליה שערי בסלי נצרים של ערבה קלופה,

3 בהדי דקאכיל איבוע שיפתיה,

4 אתא לקמיה דרבי יהושע, אמר ליה: כלום חילקנו בין חבר לעם הארץ?

5 אמר לו רבי יהושע: הן.

6 אתא לקמיה דרבן גמליאל

7 אמר ליה: חילקנו בין חבר לעם הארץ?

8 אמר ליה רבן גמליאל: לא,

9 אמר ליה: והא רבי יהושע אמר לי הן!

10 אמר לו: המתן עד שיעלו בעלי תריסין לבית המדרש.

11 כיון שנכנסו לבית המדרש, עמד השואל ושאל:

למרות שברור לכל הנוכחים בבית המדרש, שרבי יהושע לא דיבר אמת כפי שעולה משורות 17, 18. אין הדבר מפריע להם מלהציע את מועמדו של רבי יהושע לכהן בתפקיד ראש הישיבה. בשורה 27 - **נוקמיה לרבי יהושע, בעל מעשה הוא.** עובדה זו אומרת דורשני.

כשאנו מעיינים באגדה, אנו רואים שיש הבדל עקרוני בולט, בין שאלת התלמיד את רבי יהושע בשורה 2. **אמר לו: תפלת ערבית רשות או חובה?** לבין שאלת השואל בבית המדרש בשורות 9, 10 - עמד השואל ושאל: תפלת ערבית רשות או חובה?

בשורה 2 - שואל השאלה היה רבי שמעון בר יוחאי, כפי שאנו יודעים מסוף הסיפור בשורה 87 - **ואותו תלמיד - רבי שמעון בן יוחאי הוה.** רבי שמעון בר יוחאי שואל את רבי יהושע ביחידות.¹⁹

תשובת רבי יהושע [בשורה 3] **אמר ליה: רשות.** נאמרה לרבי שמעון בר יוחאי בצורה דיסקרטית. כתשובת רב, לאדם פרטי השואל את דבר ה' כיצד עליו לנהוג.

בשורה 9, אין אנו יודעים בברור מי הוא השואל שעמד ושאל. כמו כן השאלה נשאלה בבית המדרש, בפרהסיה, לפני כל החכמים, אחר **שנכנסו בעלי התריסין.**

שינוי מהותי זה, הוא הגורם להתנהגותו המיוחדת של רבי יהושע. רבי יהושע לא סבר מעולם שההלכה לכלל הציבור שתפילת ערבית רשות. לכן כשנשאל בבית המדרש על ידי רבן גמליאל בשורה 12 - **אמר להם רבן גמליאל לחכמים: כלום יש אדם שחולק בדבר זה?**

12 כלום חילקנו בין חבר לעם הארץ?

13 אייל רבי יהושע: לאו,

14 אייל רבן גמליאל: והלא משמך אמרו לי הן,

15 יהושע עמוד על רגליך ויעידו בך!

16 עמד רבי יהושע על רגליו ואמר: היאך אעשה,

17 אילמלי אני חי והוא מת יכול החי להכחיש את המת,

18 עכשיו שאני חי והוא חי, היאך חי יכול להכחיש את החי?

19 והיה ר"ג עומד ודורש ור"י יהושע עומד על רגליו,

20 עד שרננו כל העם ואמרנו לחוצפית המתורגמן עמוד ועמד.

19. כפי שעולה לאחר התבוננות בברייתא. שהרי לאחר תשובת רבי יהושע בשורה 3 שתפילת ערבית היא **רשות**, בא רשב"י ושואל את רבן גמליאל מה דעתו בעניין, רבן גמליאל משיב שתפילת ערבית היא **חובה**, רשב"י ממשיך ואומר בשורה 7 **והלא רבי יהושע אמר לי רשות?** רבן גמליאל אומר לו **המתן עד שיכנסו בעלי תריסין לבית המדרש.** משמע שבשלב זה חכמי בית המדרש עדיין לא היו בבית המדרש. כלומר התשובות שניתנו על ידי רבי יהושע בשורה 3 ועל ידי רבן גמליאל בשורה 6 נאמרו ביחידות לרשב"י.

השיב רבי יהושע לאו, הוא אכן מעולם לא אמר שההלכה לציבור, לכלל, שתפילת ערבית היא רשות.

אך כשהשואל הוא רבי שמעון בר יוחאי שתורתו אומנותו, תשובת רבי יהושע היא שתפילת ערבית רשות. לתלמידי חכמים בדרגתו של רבי שמעון בר יוחאי והדומים לו ורק להם תפילת ערבית רשות.

כמוכן, שבבית המדרש שמשם יוצאת הלכה לכלל הציבור, אין לפרט כיצד ייחדי סגולהי כרבי שמעון בר יוחאי עליהם לנהוג. כאן גם פרענו את חובנו להשיב, מדוע עורך האגדה מצא לנכון לגלות לנו מיהו התלמיד האלמוני ששאל בשורה 1 את רבי יהושע²⁰.

אם כן לסיכום, החילוק הוא א. המקום בו נשאלה השאלה. ב. מי השואל²¹. אך נדמה, שהמניע העיקרי של רבי יהושע לומר "לאו" בשורה 13, הוא רצונו של רבי יהושע להתחמק מעימות והתנצחות עם רבן גמליאל. כדי להימנע מויכוח פומבי עם רבן גמליאל מוכן רבי יהושע לשנות ולהסתיר את דעתו האמיתית. שלום בית המדרש ותלמידי החכמים הממלאים אותו, חשוב בעיני רבי יהושע וכדאי הוא שישנה בגללו.

בכך, פתח לו לרבן גמליאל פתח כפתחו של אולם לא להיכנס לעימות וויכוח פומבי עם רבי יהושע. רבי יהושע מעביר בכך מסר לרבן גמליאל שאין הוא מעוניין לחלוק על דעתו של רבן גמליאל וודאי שלא בפרהסיא לאחר שרבן גמליאל אמר ברבים את דעתו.

רבן גמליאל, ניצל את ההזדמנות שנקרתה לידו ולא אפשר לרבי יהושע לחמוק מלחלוק עמו. על כן ממשיך רבן גמליאל ואומר בשורה 14 - והלא משמך אמרו לי רשות [על מניעיו של רבן גמליאל כבר עמדנו בפרק הקודם].

בחירת ראש ישיבה

בשני מקומות בסיפורנו אנו מוצאים דיון בקריטריונים הראויים לבחירת ראש ישיבה. בפעם הראשונה בשורות 27-32, על ידי חכמי בית המדרש. פעם שניה בשורות 36-39, על ידי אשת רבי אלעזר בן עזריה.

חכמי בית המדרש מעלים שיקולים ענייניים הקשורים למילוי תפקיד ראש ישיבה.

חכמה לא יתכן למנות אדם למשרת ראש ישיבה עם אין לו תכונה בסיסית זו.

20. התנהגותו של רשב"י בסיפורנו צריכה ברור והסבר א. מדוע הלך לשאול את דעת רבן גמליאל בשורה 4. לאחר ששאל וקיבל תשובה מרבי יהושע בשורה 3. ב. גם אם נמצא הסבר לשאלה שלעיל, עדיין תמהים אנו על אמירתו של רשב"י בשורה 7. והלא רבי יהושע אמר לי רשות? וכי בהולכי רכיל עסקינן?

21. ראה פירושו של הבן יהודע.

עשירות תכונה זו נדרשה - כפי שמסבירה הגמרא - כדי למלא בצורה יעילה את צרכי בית המדרש. מעמדו הכלכלי של העומד בראש בית המדרש השפיע בצורה ישירה על יכולתו ליצור קשרים עם השלטון הרומי ששלט בארץ ישראל בתקופה זו. לקשרים אלו יש חשיבות רבה כדי לאפשר קיום אורח חיים דתי על פי ההלכה כשהשלטון המרכזי בארץ הוא זה.

יחוס נתון זה חשוב במיוחד בסיטואציה הנוכחית כשמדובר על הדחת ראש ישיבה חשוב ממשרתו, ומינוי חכם אחר לתפקיד ראש ישיבה, במקום המודח. זכות אבות תעמוד לו שלא ייענש בשל הקפדתו של ראש הישיבה שהורד מתפקידו.

נדמה, שאף מעבר לכך. כשממנים אדם למשרה ציבורית כה חשובה בחיי עם ישראל, יש חשיבות רבה לשלשלת הייחוסים ממנו הוא בא. מעמדו ויוקרתו הן כלפי פנים - קרי עם ישראל, הן כלפי חוץ - קרי הרומאים, מושפעת בצורה ישירה מייחוסו המשפחתי.

כשאנו מתבוננים בשיקולים שמעלה אשת רבי אלעזר בן עזריה הדברים פחות מובנים.

בתחילה אשת רבי אלעזר בן עזריה מעלה ספקות בדבר רצינותה של ההצעה.

אמרה ליה: דלמא מעברין לך? שורה 22³⁶.

בעלה רבי אלעזר בן עזריה, נדרש לשכנעה - בעזרת משל- שההצעה ודאי רצינית.

אמר לה: לשתמש אינש יומא חדא בכסא דמוקרא ולמחר ליתבר. שורה

37.

שני הסברים אפשריים למשפט זה. אחד כאשר משפט זה נקרא בניחותא. וביאורו, גם אם את צודקת בחשש שאת מעלה שמא יסלקו אף אותי מראשות הישיבה, לא נורא, כדאי לכהן בתפקיד מכובד כראש ישיבה גם אם זה לתקופה קצרה בלבד.²³

הסבר נוסף למשפט זה כאשר נקרא את שורה 37. בצורה של בתמיהה? ולפי זה משיב רבי אלעזר בן עזריה לאשתו, אל לנו לחשוש שמא יעבירו אותי מכהונת ראש הישיבה. שהרי אין דרך בני אדם לקנות כלים יקרים מזוככות, להשתמש בהם יום אחד ולאחר מכן לשובם. על כן אם חכמי בית המדרש ממנים אותי לכהן כראש הישיבה ודאי מינוי זה יהיה לתקופה ממושכת.

22. בצדק העיר לי כאן ד"ר ישראל רוזנסון שיתכן שהחשש של אשת רבי אלעזר בן עזריה הוא עקרוני. אותו בית מדרש שמציעים לך לעמוד בראשו הוא לא יציב. באותה הקלות שהדיחו את רבן גמליאל יכולים גם להדיח אותך. על כן מה לך ולמינוי זה.

23. רש"י.

כאן אנו מגיעים לקריטריון נוסף הראוי להילקח בחשבון - לדעת אשת רבי אלעזר בן עזריה - כשבאים למנות ראש ישיבה.
לית לך חירותא שורה 38.

כלומר, מראד החיצוני, לא מתאים למינוי החשוב שמציעים לך. אין לך הדרת פנים של ראש ישיבה, אתה נראה צעיר מכדי לשאת בתפקיד החשוב המוצע. ודאי מתגנב בלבנו חיוך קל לנוכח טיעון זה. רק אשה יכולה לחשוב על שיקולים מעין אלו יאמרו הציניקים. מה איכפת לנו מהמראה החיצוני, אם מצאנו את המועמד מתאים לתפקיד בנקודות המהותיות שהוזכרו לעיל 'חכמה' **עושר' יחוס'**²⁴.

מעניין שעל טענה זו רבי אלעזר בן עזריה לא השיב לאשתו כלל, ככל הנראה הסכים עמה. ואם נפקק בלבנו ונטען 'לא שמעתי אינה ראייה', כלומר אין הכרח לפרש את שתיקתו של רבי אלעזר בן עזריה כהסכמה. על כן ממשיך בעל האגדה ומספר לנו בשורה 39.

ההוא יומא בר תמני סרי שני הוה, אתרחיש ליה ניסא ואהדרו ליה תמני סרי דרי חירותא.

משמים נעשים מעשי נסים כדי להשלים את החסרון של **לית לך חירותא**. כלומר צדקה אשת רבי אלעזר בן עזריה בטענתה, שאדם שאין לו הדרת פנים מכובדת, אינו ראוי לכהן בתפקיד של ראש ישיבה²⁵.
 ללמדנו שלרב הנושא מישרה רבנית חשובה, יש חשיבות רבה להופעה החיצונית שלו. אין לזלזל בחשיבות הופעתו החיצונית והתאמתה לתפקידו הרבני.

כשרבי אלעזר בן עזריה אמר בשורה 34 שהוא מעונין להיוועץ עם אנשי ביתו, הדבר נשמע טיבעי והגיוני. אך כשאנו רואים במי ממשפחתו הוא נועץ הדבר קצת מוזר, כפי שיבואר להלן.

משורה 39 אנו יודעים שבאותו הזמן היה רבי אלעזר בן עזריה רק בין שמונה

24. אך ניתן לראות את דברי אשת רבי אלעזר בן עזריה בצורה שונה. היא לא רצתה את המינוי כלל על כן ניסתה לטעון טיעונים שונים. כשראתה שאינה מצליחה להניעו מלקבל את המינוי בטיעונה הראשון, עברה לטעונה השני, ולא שיש בעיניה באמת, חשיבות למראה החיצוני.

25. אכן, הבא ללמוד מה התרחש מבחינה היסטורית באותו אירוע יש להרהר על סיפור הדברים כפי שנמסר לנו בבבלי. אך אנו שכל עניינינו במאמר זה לעסוק בניתוחה הספרותי של האגדה ומתוך כך לעמוד על המסרים החינוכיים שביקשו עורכי האגדה ללמדנו, לא רק שהמציאות ההיסטורית אינה חשובה לענייננו, אלא אדרבה, מתוך שעורך האגדה שינה, הוסיף, דרש, תיאר שיחות, תאר חלומות ופירשם, בכך מגלה לנו עורך האגדה על כוונותיו האמיתיות בהבאת סיפור האגדה בעריכתו הנוכחית. לא תאור השתלשלות המאורעות מבחינה היסטורית עמדה לנגד עינינו, אלא המסרים החינוכיים והמסקנות המוסריות הם עיקר מטרתו בסיפור האגדה.

עשרה שנה²⁶. **ההוא יומא בר תמני סרי שני הוה** אם כן ככל הנראה אשתו הייתה פחות או יותר בגיל דומה. כמו כן מסתבר שהזמן שהם חיו יחדיו כבעל ואישה היה לכל היותר שנתיים שלש.

עכשיו נדמיון בנפשנו, רב צעיר שהתחתן לא מכבר מציעים לו מישרה רבנית חשובה במיוחד. עם מי הוא ילך להתייעץ? עם אשתו הצעירה שהתחתן עמה לא מכבר! או שמא ייוועץ עם אביו, אמו ואחיו הגדולים, אולי אף עם מכריו וקרובי משפחתו.

כאן בסיפורנו כפי שהגיש לנו בעל האגדה, רבי אלעזר בן עזריה בוחר להתייעץ רק עם אשתו ולא עם אף אחד אחר. התייעצות זו היא לא רק קבלת רשות או הסכמה מהאישה על תפקיד שכבר החליט לקבלו ובשל הנימוס או שלום בית הוא מבקש את הסכמת אשתו. ההתייעצות היא לפני שהביע את הסכמתו לקבלת התפקיד, התייעצות כנה ואמיתית. רק לאחר שאשתו הסירה את התנגדותה, מוכן היה רבי אלעזר בן עזריה לקבל את מישרת ראש הישיבה.

בית המדרש ותלמידיו

את האגדה שלפנינו אפשר לחלק לשני חלקים.

משורה 1-40 "**בית מדרשו של רבן גמליאל**"

משורה 41-87 "**בית מדרשו של רבי אלעזר בן עזריה**"

האירועים בסיפורנו מתרחשים בשני בתי-מדרשות אלו, ועוסקים בנסיבות שהביאו לשינויים הקיצוניים בבית המדרש.

בית מדרשו של רבן גמליאל, היה מאוכלס על ידי קבוצת תלמידי חכמים נבחרת, אשר עברו מבחני מיון וקבלה, ועמדו בקריטריונים שהציב רבן גמליאל.

שהיה רבן גמליאל מכריז ואומר: כל תלמיד שאין תוכו כבדו - לא יכנס לבית המדרש. שורה 42

באי בית המדרש היו כדוגמת רבי יהושע, רבי עקיבא, רבי אלעזר בן עזריה, רבי שמעון בר יוחאי והדומים להם.

לשאר התלמידים שרצו ללמוד תורה, לא ניתנה רשות להיכנס לבית מדרש יוקרתי וסלקטיבי זה.

ככל הנראה - סבר רבן גמליאל שמן הראוי הוא שבבית מדרשו של הנשיא, ימצאו רק תלמידי חכמים נבחרים. שכן רק הם מסוגלים ללבן סוגיות ולהכריע בהלכות ולהיות מעבירי התורה שבעל-פה לדור הבא.

על כן הציב רבן גמליאל שומר לפתח, שחלילה לא יכנס תלמיד שאינו עונה על הקריטריונים שקבע ובכך יפגע באיכותו של בית המדרש.

עם מינויו של רבי אלעזר בן עזריה לראש ישיבה הפעולה הראשונה והיחידה

26. מהירושלמי [ראה לעיל הערה 10] עולה שרבי אלעזר בן עזריה היה בן שש עשרה שנה.

[לפחות על פי סיפורנו] שהוא עושה, זה, סילוק שומר הפתח. זה לא רק סילוקו הפיזי של השומר, אלא, התנערות ושינוי כיוון מהקצה אל הקצה בתפיסה החינוכית והניהולית של בית המדרש.

אין יותר מבחנים כדי להיכנס ללמוד תורה בבית המדרש. אלא, כל הרוצה ללמוד תורה יימצא לו מקום בבית המדרש.

גם אם נזקקים להוסיף ארבע מאות ספסלים לא חוסמים את שערי בית המדרש. את האפשרות ללמוד תורה לא מונעים מאף אחד, כל אחד יכול, וראוי ללמוד תורה ובלבד שירצה בכך.

גם 'לכדים ריקים המלאים באפרי' יש מקום בבית המדרש אם ירצו בכך. למרבה הפרדוקס, דווקא ביום שנכנסו כל אותם תלמידים שאין תוכם כברים' זכו להגיע להישגים לימודיים מרשימים שעד היום לא הגיעו.

שורה 52 - **ולא הייתה הלכה שהייתה תלויה בבית המדרש שלא פירשה.**

ביום זה נשנתה מסכת 'עדויות'. מסכת שכל מה שמוזכר בה, שנו בבית המדרש ביום שמינו את רבי אלעזר בן עזריה. רוב המסכת היא עדויות של הלכות שבאי בית המדרש העידו, שכך קיבלו מרביתם. מסכת זו נקראת גם 'בחירתא'²⁷ כלומר משניות נבחרות משניות שהלכה כמותם.

מסכת חשובה ונבחרת זו נשנתה דווקא ביום שנכנסו לבית המדרש תלמידים שאין תוכם כברים. תלמידים שרבן גמליאל סבר שאין להם מקום בבית המדרש. מסתבר, שהתפוקות הלימודיות של בית מדרש היא לא רק פונקציה של איכות ורמת הלומדים. לכמות התלמידים יש עוצמה שבאה לידי ביטוי באיכות התפוקה הלימודית.

"התלמידים הטובים" לא נדרשו לשלם כל מחיר בגין האינטגרציה שנעשתה בבית המדרש.

ההפך הוא הנכון, הערך המוסף שהיה בבית מדרש עם פתיחת השערים לכלל התלמידים, השפיע לטובה גם על התלמידים הנבחרים. הלכות ש"הקבוצה הנבחרת" לא הצליחה בעבר לפרשם ולפשוט את הספקות שבהם, זכו לעדנה דווקא עם כניסתם של תלמידים חלשים ברמת הלימוד התורני.

מדוע עורך האגדה שיבץ את שורה 47?

הוא קא חלשא זעתיה זרבן גמליאל, אמר: זלמא חס ושלום מנעתי תורה מישראל. אחרי תאור ריבוי הספסלים/התלמידים בבית המדרש, ולא אחר שורה 52, בה מתואר איכות הלימוד "בבית-המדרש הפתוח" בהשוואה לבית - המדרש הקודם?

27. ראה בבלי ברכות כ"ז: וברשי שם.

אם על ריבוי התלמידים - שהיא תופעה חיצונית ביסודה - חלשה דעתו של רבן גמליאל, על אחת כמה וכמה כשרבן גמליאל יראה **שלא הייתה הלכה שהייתה תלויה בבית המדרש שלא פרשוה** ושמסכת עדויות כולה נשנתה בו ביום?

במבט ראשון אפשר להשיב תשובה שהיא טכנית במהותה. כיון שאת "חלום החצבים המרגיעים", אי אפשר לשבץ אחרי שורות 50-51 שהרי בשורות אלו מתואר שבבית המדרש הגיעו להישגים לימודיים מפליגים, הישגים שעד היום לא זכו להגיע אליהם. על כן חלום החצבים שבא להרגיע, שובץ אחרי שורה 46 המתארת רק את ריבוי הספסלים/התלמידים ולא את איכות הלימוד של בית המדרש הפתוח החדש.

בעיון נוסף נראה, שבעל האגדה שיבץ את החלום דווקא בשלב שאנו המעיינים באגדה, עדיין לא יודעים מה טיבו של "בית המדרש הפתוח". אנו עומדים ותוהים אולי באמת צדק רבן גמליאל בהציבו שומר לפתח כדי שיסנן את הבאים להיכנס לבית המדרש. הנה ראו מה קורה כשאין שומר לפתח, בית המדרש הופך להיות המוני "ללא רמה", כל בר בי רב דחד יומא נחשב ל"בחור ישיבה", ל"תלמיד חכם". אולי דרכו החינוכית והניהולית של רבן גמליאל נכונה יותר.

אולי באמת זה רק **חצבי חיורי דמליין קטמא** ואין להתפעל מכמות התלמידים הגודשים את בית המדרש.

כאן באה אמירתו השיפוטית של בעל האגדה **ולא היא, ההיא ליתובי דעתיה הוא דאחזו ליה**. [שורה 49].

אמירה הצמודה לחלום, אמירה שפותרת, שמגלה לנו מה מטרת החלום. אין החלום בא כדי להסביר את תופעת בית המדרש הפתוח ולהמעט בערכו, אלא רק כדי להרגיע את רבן גמליאל שלא יצטער יותר מדי.

אך האמת - מלמדנו בעל האגדה - רבן גמליאל לא צדק בדרכו החינוכית האליטיסטית.

קביעה זו שרבן גמליאל לא צדק בדרך ניהול הישיבה הסלקטיבי נאמר עוד לפני שאנו שומעים או יודעים על ההישגים המרשימים של הישיבה ההטרוגנית החדשה.

כבר בשלב ראשוני זה קובע בעל האגדה את עמדתו ללא כל קשר להישגים שיהיו או לא יהיו.

בדילמה החינוכית הנצחית האם יש לקיים בית מדרש הטרוגני או הומוגני, אומר בעל האגדה את דברו בצורה ברורה - רבן גמליאל לא צדק בדרכו החינוכית.

אם את החלום ופשרו כפי שפרש בעל האגדה בשורות 48-49, היו משבצים אחרי שורה 52, לא היינו יודעים בצורה ברורה את עדיפותה של הגישה

ההטרונגית, שכן היינו יכולים לפרש את עמדת בעל האגדה התומכת בבית מדרש הטרונגי רק בשל ההישגים הלימודיים שהניב בית המדרש הפתוח ההטרונגי.

עסקנו עד כאן בחלקה הראשון של האגדה. יש להמשיך להתבונן בהתנהגותו של רבי עקיבא בשורה 77.

כמו כן, יש להבין מדוע עורך האגדה בחר לשבץ בשורות 54-65 דווקא את המשנה העוסקת במקרה החריג של אותו יהודה גר עמוני. הרי **בו ביום עדויות נישנת**²⁸, אם כן אינונטר גדול של נושאים היו לו לעורך האגדה, ומה זכות עמדה לו ליהודה גר עמוני שדווקא הוא נבחר לייצג את לימוד התורה של **"בו ביום"**? על אלה ועל הארות נוספות אי"ה בבא היום.

נספח

חילופי נוסחאות על פי דקדוקי סופרים. [תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כז עמוד ב].

תנו רבנן: מעשה בתלמיד אחד שבא לפני רבי יהושע, אמר לו: תפלת ערבית רשות או חובה? אמר 1. ליה: רשות. בא לפני רבן גמליאל, אמר לו: תפלת ערבית רשות או חובה? אמר לו: חובה. אמר לו: והלא רבי יהושע אמר לי רשות! אמר לו: המתן עד שיכנסו בעלי תריסין לבית המדרש. 3. כשכנסו בעלי תריסין, עמד השואל ושאל: תפלת ערבית רשות או חובה? אמר לו רבן גמליאל: חובה. אמר להם רבן גמליאל לחכמים: כלום יש אדם 4. שחולק בדבר זה? אמר ליה רבי יהושע: לאו. 5. אמר לו: והלא משמך אמרו לי רשות! אמר ליה: יהושע, עמוד על רגליך ויעידו בך! עמד רבי יהושע על רגליו ואמר: אלמלא אני חי והוא מת - יכול החי להכחיש את המת, 6. ועכשיו שאני חי והוא חי - היאך יכול החי להכחיש את החי? 7. היה רבן גמליאל יושב ודורש, ורבי יהושע עומד על רגליו, עד שירננו כל העם ואמרו לחוצפית התורגמן: עמוד! ועמד.

אמרי: עד כמה 8. נצעריה וניזיל? 9. בראש השנה אשתקד צעריה, בבכורות במעשה דרבי צדוק צעריה, הכא נמי צעריה, תא ונעבירה! 10. מאן נוקים ליה? נוקמיה לרבי יהושע? בעל מעשה הוא; נוקמיה לרבי עקיבא? 11. דילמא עניש ליה, דלית ליה זכות אבות; אלא נוקמיה לרבי אלעזר בן עזריה, דהוא חכם והוא עשיר והוא עשירי לעזרא. הוא חכם - דאי 12. מקשי ליה מפרק ליה, והוא עשיר - 13. דאי אית ליה לפלוחי לבי קיסר אף הוא אזל ופלת, והוא עשירי לעזרא - דאית ליה זכות אבות ולא מצי עניש ליה. 14. אתו ואמרו ליה: ניחא ליה למר דליהוי ריש מתיבתא? אמר להו: איזיל ואימליך 15. באינשי ביתי. אזל ואמליך בדביתהו. אמרה ליה:

28. עיין במשנה ידים פרק ג' משנה ה' "אמר רבי שמעון בן עזאי מקובל אני מפי שבעים ושתים זקן ביום שהושיבו את רבי אלעזר בן עזריה בישיבה ששיר השירים וכו"ו ובהמשך שם בפרק ד' על ההלכות שנישנו בו ביום ובתוכם את המשנה העוסקת ביהודה גר עמוני.

דלמא מעברין לך? אמר לה: [לשתמש אינש] יומא חדא בכסא דמוקרא ולמחר ליתבר. אמרה ליה: לית לך חיורתא. ההוא יומא בר תמני סרי שני הוה, 16. אתרחיש ליה ניסא ואהדרו ליה תמני סרי דרי חיורתא. היינו דקאמר רבי אלעזר בן עזריה: הרי אני כבן שבעים שנה, ולא בן שבעים שנה. 17. תנא; אותו היום סלקוהו לשומר הפתח ונתנה להם רשות לתלמידים ליכנס. שהיה רבן גמליאל מכריז ואומר: כל תלמיד שאין תוכו כברו - לא יכנס לבית המדרש. ההוא יומא אתוספו כמה ספסלי. אמר רבי יוחנן: פליגי בה 18. אבא יוסף בן דוסתאי ורבנן, חד אמר: אתוספו 19. ארבע מאה ספסלי; וחד אמר 20. שבע מאה ספסלי. הוה קא חלשא 21. דעתיה דרבן גמליאל, אמר: 22. דלמא חס ושלום 23. מנעתי תורה מישראל. אחזו ליה בחלמיה חצבי חיורי דמלין קטמא. 24. ולא היא, ההיא ליתובי דעתיה הוא דאחזו ליה.

1. אמר לו וכך גורסים בכל הברייתא.
2. [אמר לו: ... או חובה]
3. כיון שנכנסו.
4. [ש]חולק.
5. אמר לו [ר"ג] והלא משמך.
6. [ו]עכשיו
7. היה רבי יהושע עומד על רגליו ור"ג יושב ודורש.
8. ליצעריה וליזל.
9. אתא בבכורות צעריה במעשה דרבי צדוק, אשתקד בריה צעריה, הכא צעריה.
10. [אמר] מאן נוקים, נוקים לרבי יהושע [הוה ליה] בעל מעשה.
11. [דילמא] עניש ליה [דלית ליה זכות אבות אלא] נוקמיה.
12. דאי [איכא דמקשי] ליה [מצי] מפרק ליה.
13. דאי [אזיל איהו ופלח] לבי קיסר [איהו נמי] אזיל.
14. [אייל לראביע ניקום מר ונמליך].
15. באינשי [ביתאי אמרו ליה לחיני] אזל ואימליך [באנשי ביתיה אייל אתתיה ודלמא מפייסי ליה ומעברין] לך אייל [גמירי מעלין בקודש ולא מורידים ודלמא עניש לך אייל] יומא חד [במין יקר].
16. [איתרחיש ליה ניסא ואהדרו] ליה תמני סרי דרי חיורתא [כבן שבעין שנין היינו דתנן. מזכירים יציאת מצרים בלילות אמר] ראביע הרי כבן שבעים [שנה] ולא בן שבעים [שנה].
17. תנא [אותו היום סלקוהו לשומר] [מסכת עדיות בו ביום נשנית וכל בו ביום דאמרינן ההוא. יומא הוה ובו ביום נסתלקו שומרי] הפתח ונתנה מכריז[ואומר] כל תלמיד [חכם] שאין תוכו כברו אל יכנס [ובו ביום נתופסו] כמה ספסלי [אמרו לא הייתה הלכה תלויה לביה"מ שלא פירשוה].

18. פליגי בה [תרי אמוראי].
 19. תלת.
 20. וחד אמר [אתופסו].
 21. חלשא [ליה].
 22. [דילמא] [שמא].
 23. [מונע תורה הואי].
 24. ולא [מילתא] היא [אלא] ליתובי דעתיה [בחילמיה אחזי] ליה.

תנא: עדיות בו ביום נשנית, וכל היכא דאמרינן בו ביום - ההוא יומא הוה. ולא הייתה הלכה שהייתה תלויה בבית המדרש שלא פירשוהו. ואף רבן גמליאל לא מנע 25. עצמו מבית המדרש אפילו שעה אחת, דתנן: בו ביום בא יהודה גר עמוני לפניהם בבית המדרש, אמר להם: מה אני לבא בקהל? אמר לו רבן גמליאל: אסור 26. אתה לבא בקהל; אמר לו רבי יהושע: מותר 26. אתה לבא בקהל. אמר לו רבן גמליאל: והלא כבר נאמר: (דברים כ"ג) לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה'! אמר לו רבי יהושע: וכי עמון ומואב במקומן הן יושבים? 27. כבר עלה סנחריב מלך אשור ובלבל את כל האומות, שנאמר: (ישעיהו י') ואסיר גבלות עמים ועתודותיהם שושתי 28. ואוריד כאביר יושבים, וכל דפריש - מרובא פריש. אמר לו רבן גמליאל: והלא כבר נאמר: (ירמיהו מ"ט) 29. ואחרי כן אשיב את שבות בני עמון נאם ה' - וכבר שבו. אמר לו רבי יהושע: והלא כבר נאמר: (עמוס ט"ו) ושבותי את שבות עמי 30. ישראל - ועדיין לא שבו. מיד התירוהו לבא בקהל.

31. אמר רבן גמליאל: הואיל והכי הוה, איזיל ואפיסיה לרבי יהושע. כי מטא לביתה, חזינהו לאשיתא דביתה דמשחרן. אמר לו: מכותלי ביתך אתה ניכר שפחמי 32. אתה. אמר לו: אוי לו לדור שאתה פרנסו, 33. שאי אתה יודע בצערן של תלמידי חכמים במה הם מתפרנסים ובמה הם ניזונים. אמר לו: נענית לך, מחול לי! לא אשגח ביה. 34. עשה בשביל כבוד אבא! פייס. 35. אמרו: מאן ניזיל ולימא להו לרבנן? אמר להו ההוא כובס: אנא איזילנא. 36. שלח להו רבי יהושע לבי מדרשא: מאן דלביש מדא ילבש מדא; ומאן דלא לביש מדא 37. יימר ליה למאן דלביש מדא שלח מדך ואנא אלבשיה? אמר להו רבי עקיבא 38. לרבנן: טרוקו גלי, דלא ליתו עבדי דרבן גמליאל ולצערו לרבנן. 39. אמר רבי יהושע: מוטב דאיקום ואיזיל אנא לגבייהו. אתא, טרף אבבא. אמר להו: מזה בן מזה יזה, 40. ושאינו לא מזה ולא בן מזה יאמר למזה בן מזה: מימיק מי מערה ואפרך אפר מקלה? אמר לו רבי עקיבא: 41. רבי יהושע, נתפייסת? כלום עשינו אלא 42. בשביל כבודך! למחר אני ואתה נשכים לפתחו. 43. אמרי: היכי נעביד? נעבריה - גמירי: מעלן בקדש ואין מורידין! נדרוש מר חדא שבתא ומר חדא שבתא - אתי לקנאווי! אלא:

- לדרוש רבן גמליאל תלתא שבת, ורבי אלעזר בן עזריה חדא שבתא. והיינו דאמר מר: שבת של מי הייתה - של רבי אלעזר בן עזריה הייתה. ואותו תלמיד - רבי שמעון בן יוחאי הוה.
25. עצמו מבית המדרש [אפילו שעה אחת] דתנן בו ביום בא [עמד] יהודה גר [ה]עמוני.
26. אתה [לבא בקהל].
27. [והלא] כבר עלה סנחריב [מלך אשור].
28. [ואוריד כאביר יושבים].
29. [ואחרי כן אשיב] [ושבתי] את שבות בני עמון [נאום ה'].
30. ישראל [ויהודה].
31. אמר [ר"ג הואיל והכי הוה איזיל] [איקום ואיזיל] ואפייסיה כי [אתא לגביה] חזנהו [לכותלי ביתיה דהו קא משחרן].
32. [אתה].
33. [שאין] אתה יודע [בצער] של תלמידי חכמים במה הם [עוסקים].
34. [עכשיו] עשה בשביל כבוד [בית] אבא [אמר לו מחול לך].
35. [אמר] מאן ניזל ... אנא אזילנא.
36. שלח [להו] רבי יהושע .
37. יאמר [ליה למאן] לגברא דלביש מדא שלח [מדא] ואנא [אלבשיניה].
38. [לרבנן].
39. אתא רבי יהושע טרף אבא אמר מזה.
40. [מי שאינו] מזה ולא בן מזה יאמר [לו] למזה .
41. [ל]רבי.
42. אלא [לכבודך].
43. [אמרי היכי נעביד ... ולראביע] [אעפ"כ יהיבו ליה לר"ג תרתין שבתא ולראביע] חדא שבתא והיינו [דתנן] שבת.